

Ο αντιφασιστικός αγώνας στο Παγκράτι 1941 – 1944

**Ο ΑΓΩΝΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΛΗΘΗ ΕΙΝΑΙ
ΑΓΩΝΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΦΑΣΙΣΜΟ**

Νοέμβρης 2012

ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΑΛΣΟΥΣ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ

alsospagkratiou.wordpress.com • alsospagkratiou@gmail.com

Ο αγώνας ενάντια στη λήθη είναι αγώνας ενάντια στο φασισμό

Μπορεί σήμερα η Υμηττού να έχει μετατραπεί σε μια ζώνη μαζικής διασκέδασης, υποταγμένη στις επιταγές του lifestyle και η Φιλολάου να στενάζει από την πυκνή δόμηση και το κυκλοφοριακό χάος, όμως στα χρόνια της ναζιστικής κατοχής ήταν τα ορόσημα της ελεγχόμενης από τους αντάρτες περιοχής. Μπορεί η πλατεία Προσκόπων και το Μετς να είναι πια στέκια των «καλλιτεχνικών κύκλων», όμως εκείνα τα χρόνια το «χωνί» διέδιδε τα νέα κι έδινε το στίγμα της αντίστασης. Κι ο λόφος του Αρδηττού, που πλημμυρίζει απ' όσους εξορκίζουν το άγχος της μεγαλούπολης κάνοντας τζόκινγκ, ήταν το παρατηρητήριο και το ορμητήριο στις μεγάλες μάχες του Δεκέμβρη του '44. **Αυτές τις αποσιωπημένες και παραχαραγμένες πλευρές της ιστορίας της γειτονιάς μας θέλουμε να υπενθυμίσουμε και ν' αναδείξουμε, γιατί η ιστορική μνήμη είναι το πιο ισχυρό αντίδοτο στην προπαγάνδα και τη δράση των νοσταλγών του φασισμού.** Πρόσφατο είναι το γεγονός, που με τα συνθήματα «Τιμή στους χίτες και ταγματасφалίτες» και «Τσεκούρι και φωτιά στα κόκκινα σκυλιά» τα φασιστοειδή της ΧΑ απαίτησαν την καθιέρωση εθνικής εορτής στο Μελιγαλά.

Ας θυμηθούμε με μια σύντομη αναδρομή την ιστορία εκείνης της εποχής. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, 1941-44, δημιουργήθηκε και γιγαντώθηκε το αντιστασιακό κίνημα, το μεγαλύτερο -αναλογικά προς τον πληθυσμό- της Ευρώπης. Η μαζική συμμετοχή στηρίχθηκε στην ανάγκη αποτίναξης της γερμανικής κατοχής, στη συνειδητοποίηση της σημασίας του αντιφασιστικού αγώνα, στο όραμα της ανατροπής των εκμεταλλευτικών/καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων. Οι πρώτες ένοπλες αντάρτικες ομάδες συγκροτήθηκαν αυθόρμητα στα βουνά (σε αντίθεση μάλιστα με την επίσημη κομματική γραμμή των αριστερών πολιτικών δυνάμεων) και σύντομα τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα πύκνωσαν τις γραμμές τους. Δημιουργήθηκαν δομές τοπικής οργάνωσης και αυτοδιοίκησης, βασισμένες στην ισοτιμία, τη συλλογικότητα και την αλληλεγγύη. Παράλληλα, στα αστικά κέντρα και κυρίως στις γειτονιές της Αθήνας οργανώνονταν αντιφασιστικές ομάδες που ανέλαβαν δράση σε συνθήκες παρανομίας. **Το Παγκράτι, μαζί με το Βύρωνα, την Καισαριανή και τις υπόλοιπες ανατολικές συνοικίες, βρέθηκε στην πρώτη γραμμή.** Οι πολιτικές ομάδες του ΕΑΜ οργάνωναν τα συσσίτια, την παροχή ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης, κοινωνικές και πολιτισμικές δραστηριότητες κ.α. Τα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ έστηναν ενέδρες και συχνά έδιναν μάχες σώμα με σώμα, τόσο με το ναζιστικό στρατό κατοχής, όσο και με τους ντόπιους ομοϊδεάτες και συνεργάτες τους, με αποκορύφωμα το μεγαλειώδη ξεσηκωμό του Δεκέμβρη του '44 που πνίγηκε στο αίμα από τις καθεστωτικές δυνάμεις και τους Άγγλους συμμάχους τους.

Υπήρξε κατά την αντίσταση η λεγόμενη εθνική ομοψυχία; Όχι βέβαια. Η ένθερμη συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων δεν αναιρεί το γεγονός ότι απέναντί τους βρέθηκαν οι μαυραγορίτες, οι δωσίλογοι, οι χίτες και οι ταγματасφалίτες, με την ανοχή μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, που έμεινε ουδέτερος και αμέτοχος παρατηρητής.

Το μετεμφυλιακό πολιτικό καθεστώς, που εδραίωσε την κυριαρχία του με τις απηνείς διώξεις των αγωνιστών της αντίστασης, την εφεύρεση του κατά περίπτωση «εσωτερικού εχθρού» και τη συμπόρευση με το φασιστικό παρακράτος, έδωσε τη σκυτάλη (μετά το διάλειμμα της χούντας του '67) στον επίπλαστο ευδαιμονισμό της τελευταίας 30ετίας, στη λαμογιά των πάσης φύσεως εργολάβων και στην καταναλωτική υστερία. **Σήμερα,**

σχεδόν 80 χρόνια μετά, στην Ελλάδα των μνημονίων και των τοκογλυφικών δανειακών συμβάσεων, της ολοένα διογκούμενης ανεργίας, της ολοκληρωτικής κατεδάφισης των εργασιακών σχέσεων και δικαιωμάτων, της γενικευμένης και απροκάλυπτης κρατικής καταστολής, το φάντασμα της φασιστικής απειλής ανασυγκροτείται και δείχνει το αποκρουστικό πρόσωπό του:

- Με τις επιδρομές και τα γενικευμένα πογκρόμ των φασιστικών και ρατσιστικών συμμοριών κατά των μεταναστών, σε συγχорδία με τον «Ξένιο Δία» της κυβέρνησης.
- Με τις επιθέσεις με λοστάρια και μαχαίρια σε δημόσιες εκδηλώσεις και τις απειλές κατά των αντιφασιστικών συσπειρώσεων.
- Με την προβολή του «κοινωνικού έργου» των νεοφασιστών, ενώ ταυτόχρονα αποσιωπούνται τα εγκλήματα τους.

Την ίδια ώρα, οι συστημικές δυνάμεις επιστρατεύουν το ανυπόστατο ιδεολόγημα του κινδύνου από τα δύο «άκρα» που η πρακτική εφαρμογή του είναι :

- Ανοχή και συγκάλυψη των νεοναζί (ακόμη και σε αποδεδειγμένα περιστατικά ρατσιστικής βίας) και επιχειρησιακή συνεργασία της ΕΛΑΣ μαζί τους.
- Εφεύρεση του νέου εσωτερικού εχθρού, στο πρόσωπο των συλλογικοτήτων στις γειτονιές και των αυτοοργανωμένων εγχειρημάτων και εντεινόμενη καταστολή τους, με τις προληπτικές προσαγωγές, συλλήψεις, κακοποιήσεις και παραπομπές σε δίκες με βαρύ κατηγορητήριο.

Το πλέον ανησυχητικό όμως είναι η διεύρυνση του ακροατηρίου του φασιστικού λόγου. Δεν είναι μόνο τα υψηλά εκλογικά ποσοστά των νεοναζί της ΧΑ, αλλά κυρίως η ανοχή, η παθητική αποδοχή, η σιωπηλή (κάποτε και ρητή) επικρότηση της πρακτικής τους. Σα να μην υπήρξε ποτέ η εκτέλεση των 200 αντιφασιστών αγωνιστών στην Καισαριανή, οι σφαγές αμάχων στα Καλάβρυτα, το Δίστομο, το Βιάννο και αλλού. Σαν να μην έγιναν ποτέ το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, τα βασανιστήρια της Γκεστάπο, τα μαρτύρια στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι μαζικοί διωγμοί ομοφυλόφιλων, τσιγγάνων, κομμουνιστών, αναρχικών και τόσων άλλων. Σαν να μην πνίγηκε στο αίμα το αυτοδιαχειριστικό πείραμα της Βαρκελώνης από τους μελανοχίτωνες του Φράνκο και να μην υπήρξαν οι εκτελέσεις των Ιταλών αντιφασιστών από το Μουσολίνι. Και να μην άφησε πίσω του μια ολόκληρη Ευρώπη κατεστραμμένη, ερειπωμένη και με εκατομμύρια νεκρούς ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Η σημερινή εκδήλωση εκεί ακριβώς στοχεύει, δηλαδή στη σύνδεση ενός λησμονημένου παρελθόντος, που οι ηθελημένες διαστρεβλώσεις και αποσιωπήσεις επιδιώκουν να ακυρώσουν οριστικά, με το ζοφερό παρόν και με το ακόμη χειρότερο μέλλον, όπως προδι-αγράφεται.

Τα συμπεράσματα και οι παρακαταθήκες εκείνης της εποχής αναδεικνύουν δύο σημαντικά προτάγματα με διαχρονική αξία :

- Απαιτείται η ευρύτερη δυνατή συμπόρευση για την απόκρουση της φασιστικής/ρατσιστικής απειλής και η αποφασιστική κοινωνική και πολιτική αντυπαράθεση, που αποκαλύπτει τους νεοναζί και τους απομονώνει.
- Απαιτείται η ενεργητική συμμετοχή όλων μας στα συλλογικά εγχειρήματα, που προωθούν την κοινωνική αλληλεγγύη μέσα από αδιαμεσολάβητες δράσεις και διεκδικούν την αυτοδιαχείριση της ζωής μας και την αυτοδιεύθυνση της κοινωνίας.

Λίγα λόγια για το Παγκράτι του τότε

Οι ανατολικές συνοικίες της Αθήνας είχαν σημαντικότερο ρόλο στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης. Το Παγκράτι, όντας η δυτικότερη περιοχή των ανατολικών συνοικιών και γέφυρα με το κέντρο, είχε έναν ειδικό ρόλο που απορρέει και από την γεωγραφική του θέση. Συνόρευε στα ανατολικά με τον Βύρωνα, στα βόρεια με την Καισαριανή και τα Κουπόνια (σημερινά Ιλίσια), στα νότια φτάνοντας ως και το Μετς και τη Γούβα και στα δυτικά έχοντας φυσικό σύνορο το ποτάμι του Ιλισσού (σήμερα εγκλωβισμένο κάτω από τη Λ. Βασ. Κωνσταντίνου). Σημαντικό στοιχείο της γεωγραφίας του χώρου είναι και η μεγάλη του απόσταση από ορεινό όγκο, που θα επέτρεπε σε αντιστασιακούς και τμήματα αντάρτικου την οπισθοχώρηση και διαφυγή μέσω αυτού. Πρόσθετο χαρακτηριστικό της ξεχωριστής θέσης του Παγκρατίου αποτελεί και το γεγονός ότι βρισκόταν πολύ κοντά στα κέντρα διοίκησης. Ο Ιλισσός -που στις όχθες του στρατωνίζονταν τα τάγματα ασφαλείας- δεν ήταν μόνο το σημείο από όπου γινόντουσαν οι επιθέσεις στα ανατολικά, αλλά ουσιαστικά δρούσε και σαν ανάχωμα, προστατεύοντας τις κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες και τη Βουλή, που αποτελούσαν πιθανό στόχο του αντάρτικου.

Η κοινωνική διαστρωμάτωση στο Παγκράτι είχε επίσης μια ποικιλομορφία, αν και οι κάτοικοι ήταν στην πλειονότητά τους μικροαστοί. Όταν το Παγκράτι πρωτοκατοικήθηκε -γύρω στα 1880- είχε κυρίως εργατικές οικογένειες και κτηνοτρόφους που ήρθαν στην πρωτεύουσα από την υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα. Με την έλευση των προσφύγων από τη Μ. Ασία το 1922, ένα σημαντικό μέρος τους εγκαθίσταται και στο Παγκράτι επεκτεινόμενος τα όριά του, ενώ ως τότε τα τελευταία σπίτια έφταναν μέχρι την πλ. Μεσολογγίου. Μέχρι το 1940 στους κατοίκους έχουν προστεθεί πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι, αξιωματικοί του στρατού και μικροβιοτέχνες, ενώ η εργατική τάξη συρρικνώνεται. Με τα επίσημα στοιχεία της απογραφής του 1928 έχει πάνω από 4.500 κατοίκους, που αναμφισβήτητα μέχρι το 1940 είχαν αυξηθεί σημαντικά.

Η γεωγραφική του θέση, η εγγύτητά του με το διοικητικό κέντρο της κατεχόμενης πρωτεύουσας και η κοινωνική του σύνθεση προσδιορίζουν την ιδιομορφία του Παγκρατίου. Η σχετική ελευθερία και ηρεμία που απολάμβαναν οι υπόλοιπες ανατολικές συνοικίες, απουσιάζουν από το Παγκράτι που ζει μια πολύ διαφορετική καθημερινότητα.

Αποτελώντας ένα στρατηγικό σημείο, όπως είχε διαμορφωθεί η γεωγραφία των αντίπαλων στρατοπέδων στην κατεχόμενη Αθήνα, **καθίσταται ένα πεδίο διαρκούς αντιπαράθεσης, ακόμα και ένοπλης**, όπου οι δύο πλευρές προσπαθούσαν να κυριαρχήσουν.

Έτσι η αντιστασιακή δράση στο Παγκράτι ήταν μεγάλης σημασίας, αφού δρούσε σαν ανάχωμα των επιθέσεων από το κέντρο προς τα ανατολικά και διατηρούσε δυνατή την επαφή του ανατολικού τομέα με το κέντρο της πόλης. Κατανοώντας αυτό το γεγονός, οι ομάδες αντίστασης στο Παγκράτι, συχνά συνεργάζονταν επιχειρησιακά με αυτές του Βύρωνα και της Καισαριανής, είτε ακόμα πιο συχνά δημιουργούσαν κοινές ομάδες δράσης σε όλες τις ανατολικές γειτονιές. Μέσα από αυτές τις δράσεις δημιουργείται και η «κόκκινη γραμμή», που οριοθετεί τις ελεύθερες περιοχές -όπου κυριαρχεί το ΕΑΜ- από την

υπόλοιπη κατεχόμενη πρωτεύουσα και αποτελεί ένα σύνορο που οι κατοχικές δυνάμεις δυσκολεύονται να διασχίσουν. **Στην αρχή η «κόκκινη γραμμή» συμπίπτει με τη Φιλόλαου, όμως από τα μέσα προς τέλος του 1944 μετακινείται προς την Υμηττού. Μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς, μεταφέρεται στα όρια του Παγκρατίου και ταυτίζεται ουσιαστικά με τον Ιλισσό.**

Στον αντίποδα αυτών, οι άνθρωποι που επιλέγουν να αντισταθούν δημιουργούν και μια άλλη πραγματικότητα, που τους επιτρέπει να καλύπτουν τις βασικές ανάγκες. Από τα **συσσίτια** στα σχολεία της συνοικίας και στο Στάδιο, το **νοσοκομείο** στο ιδιωτικό σχολείο «Βυζάντιο» στη γωνία Υμηττού και Χρεμωνίδου, το **μαχητικό μαθητικό κίνημα** του 7ου Γυμνασίου Αρρένων και την αντιστασιακή οργάνωση των μαθητριών του 4ου Γυμνασίου Θηλέων, μέχρι την **αντιπληροφόρηση** με το χωνί σε όλες τις γειτονιές του Παγκρατίου και τις προκηρύξεις, το παράνομο τυπογραφείο και τις εφημερίδες. Επίσης, η αντιστασιακή δράση κλιμακώνεται με την **εξόντωση των χιτών και ταγματасφαλιτών** και τις ένοπλες ενέδρες στην Υμηττού με στόχο τα σώματα ασφαλείας.

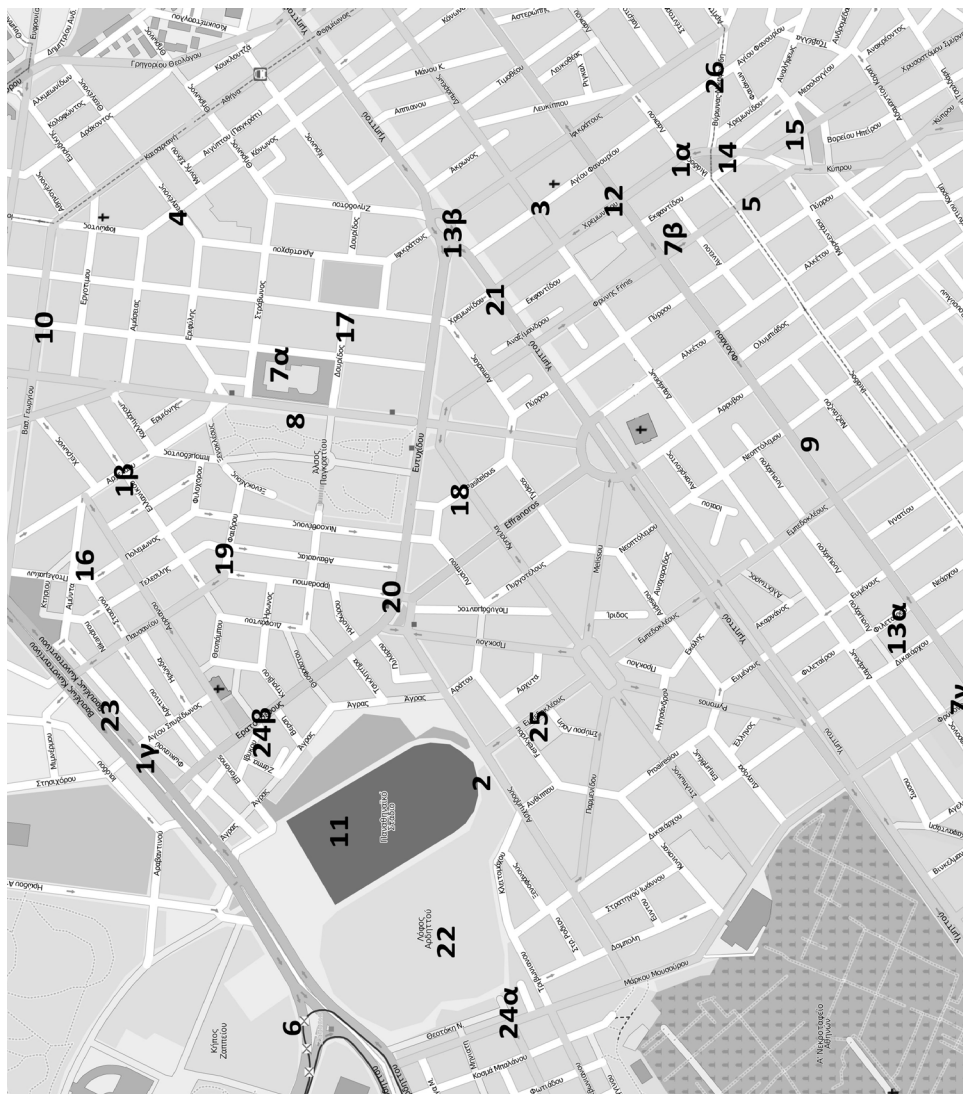
Όμως όλα αυτά κατέληξαν στη διαταγή για ισοπέδωση του Παγκρατίου από τις κατοχικές δυνάμεις -λίγο πριν την αποχώρησή τους- η οποία τελικά ανακλήθηκε, στη μάχη του Αρδηττού στα Δεκεμβριανά, στα οδοφράγματα στην Ερατοσθένους και τη Μάρκου Μουσούρου από τα ανατιναγμένα σπίτια.

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν μια εικόνα βίαιης καθημερινότητας, αλλά και διαρκούς και πολύμορφης αντίστασης που έδινε το στίγμα στη γειτονιά. Οι ίδιοι χώροι, οι ίδιοι δρόμοι, είναι ακόμη και σήμερα χαραγμένοι από το βάρος της ιστορίας τους, που τόσα έχει να μας μεταφέρει. Όμως η λήθη που επιμελώς καλλιεργήθηκε και επιβλήθηκε, ξεθώριασε τις μνήμες αυτής της εποχής. Τις μνήμες, που η ανάκληση και διαφύλαξή τους αποκτά, ειδικά σήμερα, μια πολύτιμη αξία.

*Σωματικός έλεγχος από
ταγματасφαλίτη (γερμανοτοσολιά)*

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟ ΝΑΖΙΣΜΟ ΚΑΙ ΔΟΣΙΛΟΓΙΣΜΟ ΣΤΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙ, 1941 - 1944

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

1. α,β,γ. Στέκια αριστερών και προοδευτικών πολιτών, τόποι ζωής του αντιστασιακού κινήματος:
α: Καφενείο Μυτιτιάδη (Μύλη)
β: Καφενείο Λάζαρου
γ: Ταβέρνα «Οι Μοιραίοι»
2. Πολεμικό Καταφύγιο
3. Πρώτη παράνομη Συνεδρίαση ΟΚΝΕ Παγκρατίου, καλοκαίρι '41.
4. Βουναλάκι, συναντήσεις «Λεύτερης Νέας», εκδηλώσεις ΕΛΑΣ.
5. Πρώτη μαζική εκδήλωση του ΕΑΜ ('41).
6. Άγαλμα Ξυλοθραύστη – αφοπλισμός Γερμανού στρατιωτικού, Δεκέμβριος '41.
7. α,β,γ. Σημεία διανομής συσσιτίων:
α: Σχολεία οδού Σπ. Μερκούρη
β. Σχολεία οδού Εκφαντίδου
γ. Γυμνάσιο Γούβας
8. 7ο Γυμνάσιο, συγκέντρωση και πορεία μαθητών, δολοφονία μαθητή Γιάννη Δρακόπουλου από Ιταλούς, Φεβρουάριος '43.
9. Έδρα ΕΛΑΣ Παγκρατίου, λίγο πριν την απελευθέρωση. Κατά την ίδρυσή του, τέλη '43, η έδρα του ήταν στον Βύρωνα.
10. Αιχμαλωσία δύο «τασιλάδων» από ΕΛΑΣ.
11. Αναγραφή τεράστιου συνθήματος ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, Μάρτιος '44.
12. Εκτέλεση Αφροδίτης Γρανιτσιώτη από ταγματασφαλίτες, Απρίλιος '44.

13. α.β. Μπλόκο Παγκρατίου – Γούβας, Μάχες, εκτελέσεις Ελλήνων, υποχώρηση ταγματασφαλιτών, 18/6/44.
 14. Πλατεία Βαγγέλη Μαρτάκη, αξιωματικού του ΕΛΑΣ.
 15. Μπλόκο Βύρωνα – εκτέλεση 11 ανδρών, 7/8/44.
 16. Πλατεία Γιώργου Ρούγκα, αγωνιστή της Αντίστασης.
 17. «Λαϊκό Θέατρο» Βασίλη Ρώτα - ιδρυτική συγκέντρωση ΕΑΜ συγγραφέων, φθινόπωρο '41.
 18. Αρχηγείο Παπαγιώργηδων (ομάδα αδερφών Παπαγεωργίου), δασίλογων αξιωματικών, κρατητήριο και τόπος βασανισμού αντιστασιακών. Μετά την εξόντωση των Παπαγεωργίου πιθανότατα μεταφέρθηκε εκεί το αρχηγείο του ΕΛΑΣ (Σεπτέμβριος '44).
 19. Επίθεση σε στέκι ταγματασφαλιτών, 17/6/44.
 20. Εκτέλεση δασίλογου Ν. Παπαγεωργίου (2/9/44) και του αδερφού του, μερικές ημέρες αργότερα.
 21. Νοσοκομείο ΕΛΑΣ (στη σχολή «Βυζάντιο»)
- ### ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ
22. Μάχη Αρδηττού, βομβαρδισμοί από Άγγλους, Δεκέμβριος '44.
 23. Μάχη στο Βατραχονήσι, επίθεση Άγγλων, αποκρούεται από ΕΛΑΣ, 11/12/44.
 24. α.β. Δημιουργία οδοφραγμάτων, Δεκέμβριος 44.
 25. Τελική επίθεση Άγγλων και υποχώρηση ΕΛΑΣ, 29/12/44
 26. Οδός Νίκου Νικηφορίδη, ΕΠΟΝίτη αντιστασιακού, εκτελέστηκε το 1951.

Στάση 1^η – Πλατεία Παγκρατίου (Σιντριβάνι)

Οι επιθέσεις και τα εγκλήματα ναζιστών και ταγματασφαλιτών – Η λαϊκή αντίσταση

Οι επιδρομές των κατοχικών δυνάμεων. Οι ακόμη πιο πορωμένοι ντόπιοι συνεργάτες τους. Οι ταγματασφαλίτες, οι χίτες, οι χαφιέδες, οι γεμανοτσολιάδες, τρομοκρατούν, εκτελούν, πιάνουν αιχμαλώτους. Η αντίσταση του ΕΛΑΣ στις ανατολικές συνοικίες. Οι μάχες και η απώθηση των ναζιστών. Το βαρύ τίμημα των ανατολικών συνοικιών στο Σκοπευτήριο, στην Πλατεία Χρ. Σμύρνης, στην Γούβα. Τα καμiónια που μετέφεραν τα πτώματα των εκτελεσθέντων και η κόκκινη αιμάτινη γραμμή που χάραξε για πάντα τους δρόμους του Παγκρατίου.

Εδώ, στην Πλατεία Παγκρατίου, ήταν το επίκεντρο των επιχειρήσεων στο μεγάλο μπλόκο Παγκρατίου και Γούβας, στις 18 Ιουνίου 1944. Μπροστά στον κινηματογράφο «Παλλάς», οι Γερμανοί εγκατέστησαν το στρατηγείο τους και οι τσολιάδες βγήκαν στους δρόμους με τηλεβόες, καλώντας όλους τους άνδρες να συγκεντρωθούν εκεί, υπό την απειλή της εκτέλεσης σε όποιον αρνούνταν να εμφανιστεί. Περίπου 1.200 Γερμανοί, ταγματασφαλίτες και παπαγιώργηδες - η τοπική προδοτική ένοπλη συμμορία με αρχηγούς τα αδέρφια Παπαγεωργίου - είχαν κατακλύσει από τα χαράματα της ημέρας όλη την περιοχή από τη Φορμίωνος ως τη Βουλιαγμένης. Στο επιτελείο των Γερμανών, ήταν και οι αρχηγοί των ταγμάτων Πλυτζανόπουλος, Γκοτζαμάνης κ.λπ., αλλά και διάφοροι «μασκοφόροι», όπως ο γνωστός τότε Παναγιώταρος, που υποδείκνυαν όσους ΕΑΜίτες γνώριζαν.

Στάση 2^η - Πλατεία Μεσολογγίου

Η τέχνη στην αντίσταση και στην καθημερινή ζωή

Τα χαρακτηριστικά των εκδόσεων του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ, οι παραστάσεις του Θεάτρου του Βουνού, τα αντάρτικα τραγούδια, τα αντιστασιακά έντυπα και τα παράνομα πιεστήρια, η στρατευμένη λογοτεχνία στον «νόμιμο» και παράνομο τύπο, ακόμη και η διαδήλωση στην οποία μετατράπηκε η κηδεία του Κωστή Παλαμά, είναι πτυχές μόνο της πολύμορφης αντίστασης των ανθρώπων του πνεύματος.

Στο Παγκράτι κατοικούσαν εκείνη την εποχή αρκετοί διανοούμενοι, προοδευτικοί οι περισσότεροι, όπως ο Κώστας Βάρναλης, ο Βασίλης Ρώτας, ο Στρατής Δούκας, ο καραγκιοζοπαίχτης Αντώνης Μόλας, ο Δημήτρης Ψαθάς, ο Νίκος και η Ρίτα Μπούμη-Παπά και πολλοί άλλοι. Στο Λαϊκό Θέατρο του Ρώτα, Αστυδάμαντος 15, πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο του '41 η πρώτη **ιδρυτική συγκέντρωση του ΕΑΜ συγγραφέων**, στο οποίο διατέλεσε γραμματέας ο Μενέλαος Λουντέμης.

Ένα από τα συνθήματα της ΕΠΟΝ, της νεολαίας δηλαδή, ήταν το **«πολεμάμε και τραγουδάμε»**. Έτσι, παρ' όλες τις απαγορεύσεις που επέβαλαν οι γερμανοί και οι συνεργάτες τους, κοινή πρακτική ήταν η διοργάνωση πάρτι σε διάφορα σπίτια. Ένα από αυτά, ήταν της οικογένειας Φωτόπουλου που βρισκόταν στην πλατεία Μεσολογγίου. Εκεί συγκεντρώνονταν οι επονίτες του Παγκρατίου, δύο και τρεις φορές τη βδομάδα. Ανάμεσά τους, χαρακτηριστική η παρουσία του Μάνου Χατζιδάκι.

Στάση 3^η - 7ο Γυμνάσιο/Λύκειο

Το μαθητικό κίνημα στην αντίσταση

Στην πρώτη φάση της αντίστασης, παράλληλα με το πανεπιστήμιο και τις φοιτητικές λέσχες του κέντρου της Αθήνας, τα σχολεία των γειτονιών αποτέλεσαν τον πυρήνα οργάνωσης της νέας γενιάς που ξεσήκωνε τον κόσμο.

Το 7^ο Γυμνάσιο Αρρένων Παγκρατίου, το μοναδικό στην περιοχή Παγκρατίου, Βύρωνα, Καισαριανής, και το **4^ο Γυμνάσιο Θηλέων**, στην οδό Σπύρου Μερκούρη, συμμετείχαν στον αντιφασιστικό αγώνα. Μαθητές και μαθήτριες, ανένταχτοι μέχρι τότε, πρωτοστάτησαν στη δημιουργία ενός πυρήνα αντίστασης στα σχολεία αυτά που τροφοδότησε με μέλη τις κατοπινές παγκρατιώτικες αντιστασιακές οργανώσεις του «**ΕΑΜ Νέων**» και της «**Λεύτερης Νέας**».

Ενώ οι ντόπιοι δωσίλογοι πλούτιζαν, με την ανοχή πάντα ενός ευρύτερου μέρους του λαού, οι μαθητές του Παγκρατίου πρωτοστάτησαν στη μάχη για την επιβίωση, αναλαμβάνοντας τη **διανομή των συσσιτίων** στα σχολεία και στο λόφο του Αρδηττού και συμμετέχοντας με τους φοιτητές στα **συλλαλητήρια** για τον επισιτισμό, καθώς και στις **μεγάλες κινητοποιήσεις του 1943**. Εκείνη την περίοδο, οι μαθητές του 7^{ου} Γυμνασίου έβγαιναν μαζί στους δρόμους του Παγκρατίου με συνθήματα, ξεσηκώνοντας τους κατοίκους της περιοχής.

Στάση 4^η - Βατραχονήσι (πλ. προσκόπων)

Αντιπληροφόρηση στην Αντίσταση - Δράση στο Βατραχονήσι

Ένα βράδυ του χειμώνα του '43, ο Βατραχονησιώτης Γιώργος Ρούγκας και μια ομάδα ΕΠΟΝιτών κατάφεραν να περάσουν ανάμεσα από τους γερμανικούς στρατώνες της Β. Γεωργίου. Το επόμενο πρωί ο τοίχος κάτω από τη σκοπιά έγραφε με μεγάλα γράμματα: «ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΔΑ – ΖΗΤΩ Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ».

Τα συνθήματα με μπογιά αποτελούσαν οργανωμένες επιχειρήσεις των αντιστασιακών οργανώσεων, με μεγάλη προφύλαξη και ένοπλη περιφρούρηση. Ήταν η καθημερινή επαφή των αντιστασιακών οργανώσεων με τους κατοίκους της Αθήνας.

Πολύ κοντά, στην περιοχή του Αγ. Σπυρίδωνα, έμενε επίσης ο Γιάννης Πολίτης, κεντρικός διανομέας του παράνομου τύπου του ΕΑΜ σε όλη την Αθήνα. Με ένα ποδήλατο έκανε καθημερινά τη διανομή και στις 12 γιάφκες της Αθήνας, χωρίς να πιαστεί μέχρι το τέλος της Κατοχής! Η κυκλοφορία του παράνομου τύπου απαιτούσε ένα καλά οργανωμένο δίκτυο. Τους τελευταίους μήνες της κατοχής η παραγωγή έφτασε τα 12.000 φύλλα την εβδομάδα.

Αλλά η πιο άμεση αντιπληροφόρηση στις γειτονιές ήταν εκείνη που έφτανε από το γνωστό «χωνί». Το χωνί έβγαине άλλοτε με το που έπεφτε η νύχτα και άλλοτε το πρωί που οι κάτοικοι πήγαιναν στις δουλειές τους. Πολλές φορές έβγαине αμέσως μετά την παράνομη ακρόαση ραδιοφωνικών εκπομπών ή και κατά τη διάρκεια επιθέσεων των ταγμάτων ασφαλείας για να βοηθήσει στην οργάνωση της άμυνας.

Ας μην ξεχνάμε ότι απέναντι στον τηλεβόα που καλούσε τον κόσμο στην αντίσταση και έσπαγε την προπαγάνδα των ναζί και των συνεργατών τους, στήθηκε κάποτε σ' αυτούς τους δρόμους και ο τηλεβόας των ταγμασφαλιτών που διέταζε τους κατοίκους να συγκεντρωθούν πριν οδηγηθούν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και τόπους εκτελέσεων...

Στάση 5^η - Λόφος Αρδηττού

Μια τολμηρή επιχείρηση στο Στάδιο - Η μάχη του Αρδηττού

Από τις διαδηλώσεις, τη χαρά και τους πανηγυρισμούς για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Γερμανούς τον Οκτώβρη του 1944, **ο ελληνικός πληθυσμός και η ελληνική αντίσταση, βρέθηκαν πολύ σύντομα αντιμέτωποι με τους σχεδιασμούς των Αγγλων να εγκαθιδρύσουν ένα απόλυτα ελεγχόμενο από αυτούς πολίτευμα.** Ο πάνοπλος αγγλικός στρατός και οι μέχρι πρότινος συνεργάτες των Γερμανών, χίτες και ταγματασφαλίτες, πολεμούσαν πλέον μαζί προκειμένου να μην αφήσουν την παραμικρή ελπίδα αυτοδιάθεσης στον ελληνικό λαό.

Ο λόφος του Αρδηττού ήταν ένα από τα πιο στρατηγικά σημεία των ανατολικών συνοικιών και γύρω από αυτόν οχυρώθηκαν οι μαχητές του ΕΛΑΣ και ο άμαχος πληθυσμός, για να αντιμετωπίσουν την Αγγλική επίθεση. Η επίθεση ήταν σφοδρότατη (αναφέρονται κανονιοβολισμοί από το Βρετανικό στόλο στο Φάληρο με στόχο το λόφο) ενώ οι επιθέσεις με όλμους, οβίδες πυροβολικού και μυδράλια καλύπτονταν από τα αεροπλάνα της βρετανικής αεροπορίας. Μετά τις πρώτες αποτυχίες για την κατάληψή του, οι Άγγλοι δεν δίστασαν να βομβαρδίσουν τη γύρω γειτονιά. Οι απώλειες και από τις δύο μεριές ήταν μεγάλες, όμως **οι μαχητές του ΕΛΑΣ πείσμωναν ακόμα περισσότερο και ο άμαχος πληθυσμός στέκονταν στο πλευρό τους, συμπαραστάτης και αρωγός.** Η μάχη όμως ήταν άنيση καθώς ο ΕΛΑΣ της Αθήνας είχε ένα συγκεκριμένο όριο τόσο σε άνδρες όσο και σε πολεμικό υλικό. Έτσι στις 29 Δεκέμβρη, τα αγγλικά τανκς ξεπέρασαν έπειτα από σφοδρές μάχες τα οδοφράγματα της Ερατοσθένους και της Μάρκου Μουσούρου και άρχισαν να μπαίνουν στους δρόμους του Παγκρατίου και της Γούβας. Μερικές ημέρες αργότερα 2000 μαχητές και πολλές χιλιάδες πολιτών αρχίζουν να ανεβαίνουν τον Υμητό μέσα σε πυκνή χιονοθύελλα. **Μαχητές, γέροι, γριές, παιδιά, νοσοκόμες και τραυματίες αδερφωμένοι και σφιχτοδεμένοι προχωράνε αφήνοντας πίσω τους τα σπίτια τους, τις αδούλωτες ανατολικές συνοικίες της Αθήνας.**

«Όταν ο λαός βρίσκεται μπροστά
στον κίνδυνο της τυραννίας
διαλέγει ή τις αλυσίδες ή τα όπλα»
Αθήνα 3 Δεκέμβρη 1944

Την ιδέα του οδοιπορικού μάς έδωσε το βιβλίο του Δημήτρη Παλαιολογόπουλου, «*Το Παγκράτι στην Εθνική Αντίσταση*» (Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 2004). Η βιβλιογραφία για την Αντίσταση είναι πολύ μεγάλη αλλά περιοριστήκαμε στις εξής επιπλέον πηγές:

- Μενέλαος Χαραλαμπίδης, «*Η Εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*» (Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012)
- Ιάσοντας Χανδρινός, «*Το Τιμωρό Χέρι του Λαού*» (Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2012)
- Ορέστης Μακρής, «*Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας. Άνεμος Λευτεριάς στις Ανατολικές συνοικίες*» (Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985)
- Μαρκ Ματζάουερ, «*Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της κατοχής*» (Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994)

Στάση 6^η - Πλατεία Πλαστήρα

Η τρομοκρατική δράση της χίτικης ομάδας των Παπαγιώργηδων και το τέλος τους

Η «ομάδα Χ», η συνεργασία με την ασφάλεια, η τρομοκρατία στις ανατολικές συνοικίες, οι Παπαγεωργίου και η δράση τους, οι ένοπλες αντιπαραθέσεις με ΕΛΑΣ και ΟΠΛΑ, οι εκτελέσεις των χιτών, τα αντίποινα, το τέλος των Παπαγιώργηδων.

Οι Παπαγιώργηδες ήταν μια ισχυρή ένοπλη ομάδα «Χ» με έδρα το Παγκράτι. Οι Παπαγεωργίου ήταν οικογένεια στρατιωτικών, με 4 αδερφούς και 2 αδερφές και αποτέλεσε τον πυρήνα γύρω από τον οποίο σχηματίστηκε μια συμμορία που τρομοκρατούσε τις ανατολικές συνοικίες. Αριθμώντας 20-30 μέλη και με άρτιο εξοπλισμό, πραγματοποιούν μικρά μπλόκα, περιπόλους, ελέγχους ταυτοτήτων ενώ συμμετέχουν και στις επιθέσεις των Ταγμάτων Ασφαλείας στις ανατολικές συνοικίες. Συχνά συλλαμβάνουν αγωνιστές, τους μεταφέρουν στο σπίτι τους στη γωνία Κρησίλα και Πασιτέλους, όπου τους ανακρίνουν για να αποσπάσουν πληροφορίες ή ακόμα τους βασανίζουν, ενώ κάποιους τους παραδίδουν στους Γερμανούς.

Το πρωί της 2 Σεπτεμβρίου 1944 εκτελείται ο Νίκος Παπαγεωργίου, αρχηγός της ομάδας. Τέσσερα μέλη της ΟΠΛΑ (Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών) του έχουν, από το προηγούμενο βράδυ, στήσει ενέδρα και τη στιγμή που ο Παπαγεωργίου περνάει από μπροστά τους, αδειάζουν τους γεμιστήρες πάνω του και πέφτει νεκρός. Το ίδιο βράδυ τα χωνιά ανακοινώνουν **«Λαέ ο μαύρος τρομοκράτης του Παγκρατίου δεν ζει πια»**. Η εξόντωση της ομάδας Παπαγεωργίου επέτρεψε στο Παγκράτι να αναπνεύσει και λειτούργησε ως παράδειγμα περιφρούρησης της αντίστασης και ταυτόχρονα τιμωρίας των ανθρώπων που με την δράση τους «κέρδισαν» τον τίτλο του «συνεργάτη των συνεργατών».

οδοιπορικό αντίστασης

στο Παγκράτι του 1940-'44

Πορευόμαστε στις πλατείες και τους δρόμους του Παγκρατίου, εκεί όπου στήθηκαν τα οδοφράγματα, στα ίχνη των ανθρώπων που αγωνίστηκαν, με οδηγό τις μικρές και μεγάλες αντιστάσεις στην περίοδο της κατοχής

Αυτές οι αποσιωπημένες και παραχαραγμένες πλευρές της ιστορίας της γειτονιάς μας, μας υπενθυμίζουν ότι

ο αγώνας ενάντια στη λήθη
είναι αγώνας ενάντια στο φασισμό

ΚΥΡΙΑΚΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΗ στις 11:00

συλλογική περιήγηση με αφηγηρία το Άλσος
(είσοδος Ευτυχίδου & Σπ. Μερκούρη)

ΤΕΤΑΡΤΗ 7 ΝΟΕΜΒΡΗ στις 18:00

συζήτηση για την αντίσταση στο
φασισμό τότε και τώρα
(στο γήπεδο μπόσκετ)

Συνέλευση Άλσους Παγκρατίου

alsospagkratiou.wordpress.com